

nomine doni respectum identitatis, nam potest aliquis donare seipsum, est ergo donabilis a se, quia est idem sibi, et quasi sui juris: hoc ergo modo donum commune est omnibus personis juxta illud, *Ad eum veniemus*. Sic ergo etiam Pater donat se ipsum, et quamvis intelligeremus in Deo esse unam tantum personam, posset Deus esse donum. Aliquando vero donum dicit respectum ad donantem reipsa distinctum, quia vel est possessio ejus, vel habet aliquam aliam sufficientem habitudinem ad ipsum. At vero intra Deum una persona dicitur esse alterius solum ratione originis, propter hunc ergo respectum persona procedens donari potest ab alia, a qua procedit, sicut potest ab alia mitti, ut infra dicemus. Hinc ergo nascitur secunda significatio, quam notionalem vocavimus, quia originem passivam denotat in ipso dono, et ideo non potest Patri convenire, est autem communis Filio, et Spiritui sancto non secundum rem, quia non denotat in illis aliquam unam relationem realem, sed secundum rationem, quia in hoc conveniunt, quod uterque est alterius per originem.

6. *Donum quo modo personale solius Spiritus sancti.*—Ad explicandam autem tertiam significationem, quam præcipue inquirimus, addendum est, primam rationem donandi aliquid liberali illa, et perfecta donatione, de qua loquimur, esse amorem, quia hæc donatio solum est ad benefaciendum alteri ex voluntate libera. Quando ergo res aliqua non solum donabilis est, sed etiam intrinsece includit amorem, singulari modo includit rationem doni. Hoc ergo modo convenit Spiritui sancto ex vi suæ processionis, ut donum sit, quia non solum procedit ut res, quæ donari potest a producente, quod etiam habet Filius, sed etiam procedit ut amor; et ideo intrinsece, ac formaliter includit rationem donandi. Nec refert, quod Pater etiam, et Filius includant in suo esse amorem: quia Pater includit sine processione, Filius non ex vi processionis formaliter, sed concomitanter, ut supra explicatum est: at vero Spiritus sanctus includit formalissime, et ex vi processionis suæ. Propterea ergo merito dixit Augustinus, Spiritum sanctum procedere, ut datum non actu, sed aptitudine, quod est procedere ut donum. In hoc ergo sensu hæc vox personalis, et propria est.

7. *Spiritus sanctus an sit donum ratione suæ proprietatis.*—Ex quibus tandem facile intelligitur, an hæc doni appellatio conveniat Spiritui sancto ratione suæ proprietatis, vel

ratione essentialis. Quod alii multi disputant. Resolutio tamen est, ratione utriusque simul aliquo modo convenire. Nam si in dono consideretur respectus ad donantem, manifeste convenit Spiritui sancto per proprietatem suam, ut recte docet D. Thomas, in 1, d. 18, art. 4, et Augustinus 5, de Trinit., cap. 11. Neque hoc ullus theologorum negat, nec negare potest, quia illa est habitudo originis. Et ideo licet nomen doni hoc modo personale sit, non multiplicat ex hac parte proprietates Spiritus sancti, quia eadem omnino relatio importatur per hoc nomen, licet sub diversa consideratione. Si autem in dono consideretur ratio donandi, quæ est amor, hæc convenit Spiritui sancto formaliter per essentialitatem, non secundum se, et nude spectatam, sed ut acceptam per voluntatem. Atque ita connotat etiam relationem talem, ut conditionem necessariam ad habendum illum amorem ex vi processionis. Quod eadem proportionem explicandum est, qua similem questionem de Verbo terminabimus. Et ita etiam constat, quomodo Spiritus sanctus dicat ad creaturas relationem donabilis, quæ rationis est, et ideo non multiplicantur proprietates. Et per hanc relationem ad creaturas explicatur illa, quam D. Thomas posuit, et explicuimus, in fine capituli præcedentis.

CAPUT V.

CUR SPIRITUS SANCTI PROCESSIO NON SIT GENERATIO, NEC EJUS PROPRIETAS FILIATIO.

1. *Assertio fidei.*—Hactenus Spiritus sancti processionem per ejus attributa positiva declaravimus, nunc per duas negationes, quæ illi etiam attribuuntur, explicandus amplius a nobis est ejus processionis modus, atque proprietates, nimirum, per hoc, quod nec Filius est, nec imago Patris, et Filii esse censetur. De priori dicemus in hoc capite, de posteriori vero agimus in sequenti. Est ergo fidei dogma, Spiritum sanctum non esse Filium, non solum in hoc sensu, quod est persona realiter distincta a secunda persona Filii, sed etiam quia secundum suam propriam et distinctam rationem non est Filius, neque in Trinitate sunt duo Filii, sed etiam est unicus naturalis Filius Dei, neque solum est genitus, sed etiam unigenitus, juxta illud Joannis 1: *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, et iterum, Deum nemo vidit unquam, unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse narravit, etc.*: Sic

Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, 1 Joann. 4: Filium suum unigenitum misit.

2. *Occurritur objectionibus.*—Dices. Aliquando vocatur etiam primogenitus, ad Colos. 1: *Primogenitus omnis creaturæ*, interdum etiam ille, qui fratres habet, si primogenitus sit, vocatur in Scriptura unigenitus, ut legimus de Salomone, Proverb. 4. Respondeo ad priorem partem cum Ambrosio 1, de Fide, cap. 4: *Cum Verbum dicitur primogenitum, genitum dici propter consubstantialitatem primo, propter æternitatem*. Voluit enim Ambrosius vocem illam explicare de Christo, etiam ut Deus est. Communior tamen expositio est: *Christum vocari unigenitum ut Deum, primogenitum ut hominem*. Sic Cyrillus Alexandrinus, in Epist. ad Joannem Antiochenum habetur in Concilio Ephesino, tomo 5, cap. 9. Altera vero locutio locum habet in homine, vel quia primogenitus fuit, pro aliquo tempore unigenitus fuit, vel per metaphoram, ad exaggerandum eximium et singularem amorem parentum erga illum. Neutra autem ratio locum habet in Verbo divino, quia et æternitate, et dilectione illi est æqualis Spiritus sanctus. Dicitur ergo unigenitus cum omni proprietate. Et ideo in Symbolis et Conciliis per expressam negationem hæc veritas explicatur, nam in Symbolo Apostolorum dicitur de Filio genitus, non factus, in symbolo autem Athanasii dicitur de Spiritu sancto, *non factus, nec genitus, sed procedens*. Et idem habetur in Concilio Toletano 1 et 11, et in aliis supra citatis libro octavo, capite secundo, docentibus, Spiritum sanctum nec ingenitum, nec genitum esse. Et in eadem veritate asserenda omnes Patres conveniunt. Solum possunt esse æquivoca verba Isidori, lib. 1, de Summo Bono, cap. 3, ubi dicit: *Filium esse tertiam personam Trinitatis*. Sed non numerat illas secundum ordinem originis, sed solum absoluta et voluntaria numeratione, ac si diceret, esse unam ex tribus personis. Quædam etiam verba Basilii, lib. 5, contra Eunomium, cap. 12, obscuriora sunt, illa vero in sequentibus perspicua reddemus.

3. *Difficultas questionis aperitur.*—Hujus autem mysterii tota difficultas posita est in reddenda ratione cur potius Verbum, quam Spiritus sanctus Filius sit. Et ratio difficultatis est, quia Filius in communi describi potest, quod sit *persona vivens, procedens a vivente conjuncto, in similitudinem naturæ*, ut libro nono, capite primo, traditum a nobis est, tota autem hæc ratio in Spiritum sanctum convenit, ergo.

Quæ difficultas adeo insolubilis visa est multis Patribus et nonnullis scholasticis, ut nullam rationem putaverint in hoc negotio esse inquirendam, sed simpliciter credendum. Unde Damascenus, lib. 1, de Fide, cap. 10, fatetur se rationem ignorare. Athanasius, dialogo 3, contra Anomæos, dicit esse *mysterium investigabile*. Idem fere Basilius, homilia 2, contra Sabellianos et Anomæos, Nazianzenus, oratione 5, de Theologia, alias 37. Idem Augustinus, l. 3, contra Maximinum, cap. 14, et Acetius, in Epist. ad Cyrillum, quæ est 15 inter Epist. Cyrilli. Imo Anastasius Synaita, libro de Rectis fidei dogmatibus, dicit *non est tutum hoc inquirere, quod soli Trinitati cognitum est*. Bernardus vero, sermone 1 Pentecostes, huic mysterio accommodat illud, *Posuit tenebras latibulum suum*. Et eodem modo procedit Magister, in 1, distinctione decima tertia, quem Major et Gabriel imitantur. Nec multum discrepat Scotus, dixit enim processionem Verbi et Spiritus sancti esse primo diversas et seipsis ita differre, ut una sit generatio et non alia, et ideo non esse aliam rationem quærendam. Nihilominus tamen iidem Patres tentarunt aliquam rationem hujus mysterii reddere: nam licet non sit curiose scrutandum, neque existimandum explicari posse ratione, quæ omnino satisfaciatur, aliqua vero, quæ pro magnitudine mysterii et capacitate nostra congrua sit, pie ac merito inquiri potest.

4. *Varie rationes cur Spiritus sanctus non sit Filius.*—*Ratio D. Thomæ exponitur.*—Afferuntur autem rationes multæ tam a sanctis Patribus in locis indicatis et referendis, quam ab scholasticis in 1, dist. 13, quas omnes proponere et examinare prolixum esset, et parum utilitatis afferret; breviter tamen eas attingam, quæ alicujus momenti sunt, quia ad eam rationem sunt revocandæ, quam explicabo, ut in fine illius dicam, alias autem refutabo in sequenti puncto de imagine. Ratio ergo communior in hac materia est, quam tradit D. Thomas, dicta quæst. 27, art. 4, et 4, contra Gentes, c. 11 et 19, ubi dicit, Verbum esse Filium, quia procedit in similitudine naturæ secundum rationem suæ processionis, Spiritum sanctum autem non esse Filium, quia non procedit secundum rationem similitudinis, quia procedit per modum amoris. Quam rationem Capreolus, Cajetanus, Ferrariensis et cæteri Thomistæ intellexerunt de similitudine, quæ consistit in unitate naturæ, et revera aperta est mens divi Thomæ, ne æquivoce procedat. Sumit enim, de ratione generationis esse, ut sit secundum

rationem similitudinis in natura ejusdem specie, subsumit autem Verbum habere hanc similitudinem ratione processionis suæ, non autem Spiritum sanctum, ergo loquitur de prædicta similitudine.

5. Ad argumentum autem, quia Spiritus sanctus etiam habet hanc similitudinem, respondent prædicti auctores, non habere ex vi processionis, sicut Verbum: ita enim exponunt illud verbum D. Thomæ, *secundum rationem similitudinis*. Ratio vero eorum est, quia processio intellectus per se ac formaliter tendit ad assimilationem, et ideo perfectissimus intellectus vi sua profert perfectam similitudinem. Voluntas autem non operatur per modum assimilationis, sed per modum unionis aut inclinationis, et ideo etiam perfectissima voluntas non profert similitudinem vi sua, quasi formali, sed tantum quasi materiali ex eo, quod quiddam intra Deum producitur, Deus necessarius esse debet.

6. *Ratio alia.* — Contra hunc discursum multa objecta sunt ab antiquioribus quæ colligit et urget, quantum potest Torres, q. 27, art. 2, in 4 parte Commentarii. Quæ omnia eo tendunt, ut probent etiam Spiritum sanctum procedere similem in natura Patri et Filio ex vi processionis suæ. Quod ipse quidem audet expresse concedere, non tamen solvit argumenta, nec defendit rationem, sed aliam adducit. Aliqui vero moderni illis et aliis argumentis convicti, fatentur *Spiritum sanctum procedere similem in natura ex vi processionis*. Dicunt tamen non esse Filium, quia non procedit per modum imaginis, quæ fuit etiam ratio Torrens. Cur autem Verbum sit imago, et non Spiritus sanctus, solum explicant hac ratione, quia Verbum procedit ad representandum, et non Spiritus sanctus, quæ a nobis in sequenti capite examinanda est. Referuntur vero pro hac sententia Nazianzenus, orat. 36, circa finem, et Athanasius, in Epist. de decretis Nycenæ Synodi, circa medium, Augustinus, cap. ult., libro ultimo de Trinitate, Anselmus, in Monolog., cap. 53, et Richardus de sancto Victore, lib. 5, de Trinitate, cap. 10 et sequentibus. Qui omnes dicunt, Verbum esse Filium, quia est imago, quod non habet Spiritus sanctus.

7. *Rejicitur.* — Verumtamen omnes hi Patres non distinguunt quoad hoc inter *imaginem et similitudinem habitam ex processione*. Unde Anselmus in eodem discursu ita utitur his terminis, ut dicat: *Verbum esse Filium, quia statim præ se fert rationem imaginis, Spiritum sanctum autem non esse Filium, quia non ita præ se fert similitudinem*. Quo sensu etiam divus Thomas, 4, contra Gentes, capite undecimo, utitur attributo imaginis ad declarandam filiationem Verbi, probat autem esse imaginem, quia procedit secundum rationem similitudinis. Quocirca hæc ratio, quatenus datur ut diversa, a ratione D. Thomæ intellecta eo modo, quo a Thomistis veteribus explicata est, et prout distinguit inter hæc duo, scilicet, *procedere ut imaginem et procedere ut simile ex vi processionis*, neque habet fundamentum in Patribus, nec intelligi satis potest, ut latius capite sequenti ostendam. Et præterea interpretatio illa habet hæc incommoda. Primo enim, ratio sic exposita sumitur ex re minus certa, certius enim est, Spiritum sanctum non esse Filium, quam non esse imaginem. Secundo sumitur ex re æque obscura, de qua similis ratio postulatur. Tertio sumpta imagine, quatenus actu representat (ut ab eis sumitur) non ideo Filius est Filius, quia est imago, sed e converso, quia Filius est, ideo est imago. Quarto Augustinus, libro Quæstionum in Deuteronom., quæst. 4, sic inquit: *Si Patri Filius similis sit, etiam imago recte dicitur*: impossibile ergo est, aliquem habere totam similitudinem ad Filium sufficientem ex vi processionis, et carere ratione imaginis, quæ vel in Filio necessaria est, vel processionem ejus comitatur. Constat autem in Filio quocumque ut filius sit, solam similitudinem specificè naturæ viventis postulari, ergo qui hanc recipit ex vi processionis, consequenter habet, quiddam necessarium est ad rationem imaginis, quod latius capite sequenti ostendam. Unde etiam constabit, multa supponi in hac ratione, quæ falsa sunt, scilicet, de ratione imaginis esse actu representare et quod in divinis Filius in re ipsa aliquid representet, quod non representat Spiritus sanctus, et quod similitudo imaginis increata non consistat in unitate naturali. Denique argumenta, quæ a dictis auctoribus fiunt, non tam rationem superiorem, quam mysterium ipsum impugnant, et consequenter contra eorum rationem converti possunt, ut videbimus.

8. *Objectiones contra rationem divi Thomæ.* — Vis ergo argumentorum est, quia Spiritus sanctus procedit Deus ex vi suæ processionis, ergo similis in natura divina, sicut qui procedit homo, ex vi processionis procedit necessario similis in natura humana. Probatur antecedens primo, quia quiddam est Deus per se, ac formaliter est Deus, nam in Deo nihil per

accidens, nihil materialiter inveniri potest, ergo quiddam procedit Deus, per se ac formaliter procedit Deus, ergo ex vi processionis. Secundo, quia Spiritus sanctus per se procedit ex amore divino, et amor divinus per se est substantialis et increatus, nam hæc non sunt differentiæ accidentales rerum, ergo Spiritus sanctus per se procedit substantia increata, ergo Deus et consubstantialis principio suo, ergo perfectissime similis in natura sua. Tertio, quia nulla est major ratio, ob quam Verbum procedat simile ex vi processionis, quam quia intelligere, per quod procedit, est ipsum esse Dei, ut D. Thomas sumpsit, sed etiam velle, per quod procedit Spiritus sanctus est ipsum esse Dei, ergo.

9. *Objectiones sunt contra mysterium.* — Hæc rationes, ut dixi, tam divi Thomæ discursum, quam ipsum mysterium fidei impugnant, et ideo ab omnibus catholicis solvendæ sunt. Declaratur assumptum, nam si quid efficerent, consequenter probarent, quiddam ex vi processionis communicatur uni personæ, communicari alteri et e converso: hoc autem repugnat mysterio. Major patet primo, quia juxta illas rationes utriusque personæ productæ communicatur per se primo, et ex vi suæ processionis essentia divina, ut talis est, ergo tam sapientia, amor intelligere, velle, ac denique alia attributa æqualiter communicantur utriusque personæ, et juxta dictam sententiam æque formaliter ex vi processionis. Patet consequentia primo, quia, cui communicatur aliqua natura per se, ac formaliter, quatenus talis essentia est, communicantur omnes proprietates, vel attributa eodem modo et ordine, quo naturam illam comitantur, seu illi conveniunt. Secundo, quia Spiritus sanctus dicitur procedere æque similis ex vi processionis, ac Filius, ergo ex vi ejusdem processionis procedit æque similis in sapientia, intelligentia, et quacumque representatione intellectuali: nam perfecta similitudo hæc omnia includit, et præsertim quia Spiritus sanctus dicitur procedere vi sua similis in esse Dei, ergo in intelligere, quia hoc est formaliter esse Dei. Minor autem probatur, quia tunc nullum discrimen assignari potest inter has personas in formali ratione terminandi processionem suam. Unde nec intelligi potest cur una potius dicatur Verbum, quam alia, si ex vi processionis æque recipit ipsum intelligere producentis, et consequenter nec ratio imaginis, nec representatio intellectualis potest Filio magis tribui, quam Spiritui sancto.

10. Quod vero aliqui dicunt, convenire Filio, quod representet ratione suæ proprietatis personalis, si intelligant formaliter convenire per ipsam relationem, tanquam per formam, quæ sit ratio representandi, falsum est, et supra satis impugnatum, quia sicut ratio non est ratio intelligendi, ita neque est ratio intellectualiter representandi. Si autem intelligant convenire ratione proprietatis, ut conditionis necessariae ad habendam illam representationem tali modo, hoc repugnat eorum dictis. Nam ad hoc necessarium est ut Filius ex vi processionis suæ habeat essentiam, ut representativam, seu ut rationem representandi, non vero Spiritus sanctus, cujus oppositum sequitur ex illis rationibus, ut ostendi. Necessario ergo in omni opinione concedendum est, aliquid habere unam personam ex vi processionis suæ, quod non habet alia, non solum quantum ad relationes, sed etiam quantum ad ea, quæ habent ratione essentiae, imo hinc provenit, quod relationes ipsæ diversæ rationis sint.

11. *Primum notabile.* — Duo ergo nobis declaranda supersunt, quibus, ut existimo, difficultates omnes dirimentur. Unum est, quid sit illud, quod unaquæque persona habet ex vi processionis, et quid significet hoc ipsum *ex vi processionis*. Alterum, quomodo hinc sequatur, unam personam esse Filium, et non aliam. Circa primum adverto, quamvis divina attributa in re, non distinguantur actu, tamen formaliter inveniri in Deo, et habere eminentem, seu virtualementem distinctionem, quæ satis est, ut unum possit esse principium quo unius actionis, et non aliud formaliter loquendo, quamvis realiter unum in altero includatur. Quomodo in actionibus ad extra dicimus, Deum cum sublevat miseriam, operari per misericordiam, non per justitiam, et e converso, quando punit, operari per justitiam, non per misericordiam, nisi quatenus aliquid ex pœna remittit. In processionibus item ad intra est hoc certissimum, nam prima persona producit secundam intelligendo, non autem amando, et e converso producit tertiam amando, non vero intelligendo, ut in primo libro probatum est. Sic ergo ex parte termini producti ad intra potest idem inveniri. Potest ergo terminus unius processionis formaliter produci sub ratione unius attributi, et non alterius, quia non est major repugnantia ex parte terminorum, quam principiorum quo, et alioqui est eadem ratio, seu proportio, nam illud, quod est ex parte producentis principium formale producendi, est etiam forma per